

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

**Министерство образования Республики Тыва
МУ Управление образования Тес-Хемского кожууна
МБОУ Кызыл-Чыраанская СОШ**

РАССМОТРЕНА:

На педагогическом совете

Протокол № 33

от «30» августа 2024 г.

СОГЛАСОВАНА:

Зам.дир.по УВР

Донгак

/Донгак Е.М./

«03» сентября 2024 г.

УТВЕРЖДЕНА:

директором школы:

Эрендей А.В.

Приказ № 10

«03» сентября 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной /тувинский/ язык»

для обучающихся 5 класса

Ак-Эрик, 2024 г.

5-ки класска тыва дыл эртемине тайылбыр бижик

Календарь-тематиктиг планнаашкынны (КТП) башкы ажыл-чорудулгазының уг-шии, уругларның сонургалының болгаш кадыкшылының байдалына дүүштүр, бөлүктөп дээш оон-даа өске аргалар-биле өскертп ажылдап болур. КТП-ни боттандырада, электроннуг (чурагайлыг) өөредилге курлавырларын ажыглаарының аргаларын кичээнгейге алып, өөредилге-методиктиг материалдарны (мультимедийлиг программалар, электроннуг номнар болгаш пособиелер, электроннуг библиотекалар, виртуалдыг лабораториялар, оюннуг программалар, өөредилгениң чурагайлыг курлавырларының чыындызы) бар, белеткеп каан курлавырга даяныр, ол ышкаш башкы боду чогаадып тургузуп алгаш ажыглаар. 2022-2023 өөредилге чылында ажыглаттынып турган «Кол ниити өөредилгениң 5-9 класстарына «Төрээн (тыва) дыл» эртеминең чижек өөредилге программасында» (Тургузукчулары: ф.э.к. К.Б. Доржу, Ч.А. Сарыглар. 2021.) чамдык темаларның туруштары Федералдыг ажылчын программада (2023ч.) өскерли бергени-биле календарь-тематиктиг план тургузарына бергедээшкыннер туруп болур. Ынчангаш 2023-2024 өөредилге чылында федералдыг ажылчын программаже чоорту шилчииринге методиктиг дуза чедирер сорулга-биле чижек календарь-тематиктиг планнаашкынны үшкү салгалдың ӨФКС негелделеринге дүүштүр немелделерни болгаш эдилгелерни Сарыглар Ч. А. ажылдап кылган.

Кол ниити өөредилгениң төрээн дылга чижек программасын Федералдыг күрүнениң өөредилге стандартының негелделеринге дүүштүр тургускан (РФ-тиң Өөредилге яамызының дужаалы, ноябрь 16, 2022, №993; №1014, 23 ноябрь 2022). Ол ышкаш Үшкү салгалдың федералдыг күрүне стандартында көрдүнген Ниити өөредилгениң уткашынарының үндезин өзээнге болгаш Кол ниити өөредилгениң түннелдериниң негелделеринге даянган *“Федеральная рабочая прогрмма по предмету “Родной (тувинский) язык” для уровня основного общего образования (ООО)”* (2022) деп программаны үндезин кылдыр алган болгаш Россияның Өөредилге болгаш эртем яамызының 2022 чылдың декабрь 8-те үндүргени 732 дугаарлыг дужаалына көрдүнген өскерилгелерни өөренип көргөн. Ук материалдарда эге ниити өөредилгениң чижек программасын уламчылаар болгаш кол ниити өөредилгени улам сайзырадырының бүгү талалыг кылдыныгларын боттандыраар программасының кол идеяларын болгаш дүрүмнерин, тыва дылдың онзагай демдектерин барымдаалавышаан, тургускан.

Тыва дыл – Азия диптиң төвүнде чурттап чоруур түрк дылдыг чоннарның төлээзи болур тыва чоннуң төрээн дылы. Тыва дыл ук чоннуң аразында кол харылзажылга дылы болуп, ниитилелдиң аңгы-аңгы адырларында, эң ылаңгыя культура болгаш эртем төптөринде ажыглаттынып болгаш амыдыралдың янзы-бүрү негелделерин хандырып чоруундан аңгыда, дараазында хүлээлгелерни база күүседип турар:

- тываларның салгалдарының аразында харылзажылганың база бир аргазы бооп;
- тываларның өгбелериниң чүс-чүс чылдарда аас чугаа дамчыштыр салгап ап келгени тыва улустуң байлак аас чогаалының хөй янзы жанрларының шыгжаттынып, кадагалаттынганы дыл болуп;
- амгы үеде нептереп турар массалыг чепсектерниң, уран чүүл база культураның хөй аңгы хевирлери (жанрлары) байлаа-биле ажыглаттынып;
- сөс болгаш чечен чогаалдың чогааттынып, нептереп турарының бадыткалы болуп;
- өске эртемнерни шингээдип алырынга өзек болбушаан, уругларның бүгү талазы-биле сайзыралына идиг болуп;
- эртемде чаа ажыдышкыннарның дылы болбушаан;

- амыдыралдың аңгы-аңгы адырларындан бүгү информация, медээлерни дамчыдар болгаш чыырының кол аргазы болуп, тыва чонга бараан болуп чоруур.

Төрөөн дылдың метапредметтиг (предметтен дашкаар азы ооң-биле чергелештир билип алыр харылзашкак чүүлдер) хүлээлгелери уругларны школага бүгү талалыг хевирлээринге салдарлыг. Тыва дыл уругларның бодунуң көрүжүн шын илередиринге, угаап боданыышкынын, интеллектуалдыг болгаш чогаадыкчы аян-биле бодун сайзырадырынга, чаагай мөзү-бүдүшке хевирлээринге; чаа билиглерни, мергежилдерни шингээдип алырынга улуг ужур-дузалыг. Төрөөн дыл кижиниң бот-хуузунда чонунуң (тыва кижиниң) иштики сагыш-сеткил культуразының болгаш чечен чогаалының байлактары-биле кижини төрөлгөтөнниң культура-төөгүлүг дуржулгазын байлакшытпышаан, ниитилелдин негелделеринге чаңчыктырар харылзаа чепсээ болур.

Кол школага 5 дугаар класска төрөөн (тыва) дылды өөредириниң сорулгалары:

- Иштики сагыш-сеткили аажок байлак, бедик мөзү-бүдүштүг база бот-медерели бедик, Россияга, ооң иштинде төрөөн Тывазынга, бодунуң чуртунга бердинген, шынчы; төрөөн тыва дылынга ынак болгаш ону эки билир, хүндүлээр хамаатыны кижизидери;

- төрөөн дылын культураның болуушкуну кылдыр медереп хүлээп ап, ону чугаа чорударының, амыдыралдың аңгы-аңгы адырларынга билиг, дуржулга чедип алырының болгаш ниитилелде тургустунган мораль-этиктиг негелделерин, дылдың эстетиктиг үнезин медереп билириниң кол аргазы кылдыр хүлээп алыры;

- тыва дылды хүн бүрүде амыдыралдың болгаш өөредилгениң ажил-чорудулгазында ажыглаар аргаларның бирээзи кылдыр хүлээп алыры; кижилер аразында харылзаа тударының кол аргазы кылдыр ажыглаары, өөредилгениң бүгү талалыг кылдыныгларын шингээдип алырынга (ажыл-чорудулганың сорулгаларын тургузуп, оларны планнап, чугаага хамаарыштыр бот-хыналданы болгаш бот-эдилгени кылыр; чугула медээ бээр аргаларны ажыглаар; библиографтыг дилээшкиннерни кылып билир, словарьлар, энциклопедиялардан болгаш өске-даа бижимел барымдаалардан, массалыг медээ чепсектеринден болгаш Интернет четкизинден тыва дылда херек медээлерни, сөзүглелдерни тып, ушта бижип, эде тургузуп билир дээш о.ө.) ужур-дузалыг чугула дыл болуп турарын билиндирери;

- дыл системазының тургузуун, ону ажыглаарының дүрүмнерин, чугааның аянын болгаш литературлуг тыва дылдың кол негелделерин шингээдири; дылдың болуушкуннарын танып билири, оларны сайгарып, деңнеп, дүүштүрүп, бөлүктөп, үнелеп билир арга-дуржулгазын сайзырадыры, аңаа даянып аас болгаш бижимел чугаа культуразын сагыыры, чугаа чорударының хевирлерин билири, аңгы-аңгы байдалдарга дылды ажыглап шыдаары, чугаа этикединиң негелделерин шингээдип алыры; бодунуң ажыглап турары (потенциалдыг) сөс курлавырын улам байыдары; чугаада ажыглаттыннып турар грамматиктиг аргаларның хемчээлин делгемчидери; чедип алган билиглерин, мергежил, чаңчылдарын өөредилге ажил-чорудулгазынга болгаш хүн бүрүде амыдыралынга чугаа чорудуп тура, ажыглаар аргаларын улам байыдып сайзырадыры дээш о.ө.

Тематиктиг план

№	Тургузуу	Шактар саны
1	Кирилде кичээл	1
2	1-4 класстарга өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын	7
3	Чугаа чорудулгазы. Чугаа культуразы	2
	Фонетика. Орфоэпия. Чугаа культуразы	7
4	Графика	2
5	Орфография	3
6	Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы	7
7	Сөс чогаадылгазының аргалары	5
8	Лексика болгаш чугаа культуразы. Чугаа сайзырадылгазы	12
9	Грамматика	35
10	5 класстың чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын	9
11	Хыналда болгаш чогаадыкчы ажилдар	12
	Ниитизи-биле:	102

5-ки класска тыва дыл эртемниң календарь-тематиктиг планы

№	Кичээлдиң темазы	Шагы	Онаалга	Эрттирер хүнү	
				план	факт
1	Төрээн дыл- чоннуң эртинези	1	Чогаадыг «Дылдың ужур-дузазы»		
2	1-4 класстарга өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын. Үн болгаш үжүк.	1	Фонетиктиг сайгарылга: ыт, челээш		
3	Чугаа кезектери. Чүве адының арынга, санга, падежтерге өскерлири.	1	Падежтерге өскерттир: чурт, лагерь, балы.		
4	Демдек адының бөлүктери.	1	Демдек аттары-биле домактар чогаадыр: кадыг, тарлан-шокар		
5	Арынның ат оруннары.	1	Домактар чогаадыр: мээң, сеңээ.		
6	Кылыг сөзүнүн үелери.	1	Үелерге өскерттир: дүш, кел, чору.		
7	Сөс каттыжышкыны.	1	СК тургузар, домак чогаадыр.		
8	Домак. Сөзүглел.	1	Мергежилге 4		
9	Диктант	1	Мергежилге 6		
10	Частырыглар-биле ажыл. Чугаа чорудулгазы. Чугаа культуразы. Диалог.	1	Эжи-биле диалог тургузар.		
11	Монолог.	1	Чогаадыг «Лагерье дыштанганым»		
12	Угаап боданышкынныг чогаадыг «Арыг-силигни сагыры чугула бе?»	1	Чогаадыгны доозар		
13	Фонетика дугайында билиг. Ажык үннерниң бөлүктээшкени.	1	Мергежилге 110		
14	Ажык үннерниң аяннажылгазы (сингармонизм).	1	Мергежилге 111		

15	Ажык эвес үннернин бөлүктээшкени.	1	Мергежилге 130		
16	Күштүг, кошкак болгаш аяр ажык эвес үннер.	1	Мергежилге 133		
17	Сөс иштинге ажык эвес үннерниң өскерлири	1	Мергежилге 151		
18	Слог. Тыва дылда ударение	1	Мергежилге 166		
19	Орфоэпия дугайында билиг	1	Мергежилге 170		
20	Фонетиктиг сайгарылганың чуруму	1	Фон сайгарылга: дээр, кыштаг		
21	Фонетикага өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары.	1	Фонсайгарылга: бичии, хаттыг		
22	Эдертиг	1	Фонсайгарылга: тавак, дээлдиген		
23	Графика. Алфавит дугайында билиг.	1	Алфавитти шээжилээр		
24	Тыва алфавит.	1	Таблицаны долдурар.		
25	Орфография. Сөске ажык эвес үннерниң үжүктөрүн шын бижири.	1	Мергежилге 138		
26	Й үннүг үжүктөрлиг сөстөрнү шын бижири.	1	Мергежилге 125		
27	Кадыг (Ъ) болгаш чымчак (Ь) демдектерни сөске ажыглаары.	1	Мергежилге 158		
28	Диктант	1			
29	Частырыглар-биле ажыл. Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы. Морфемика- дыл эртемнин кезээ. Кожумактарның вариантылыг болуру.	1	Дүжүрүп бижиир диктант, арын 71		
30	Сөстүң дазылы.	1	Мергежилге 174		
31	Сөстүң чогаадылга кожумактары.	1	Мергежилге 178		
32	Төрөл сөстөр.	1	Мергежилге 177		

33	Дөс дугайында билиг.	1	Мергежилге 184		
34	Хевир тургузар кожумактар.	1	Домактар чогаадыр: хензигбей, кежээпей.		
35	Өскертилге кожумактары.	1	Мергежилге 186		
36	Сөс чогаадылгазы - дыл эртемнин кезээ. Морфологтуг (кожумактыг) арга.	1	Мергежилге 196		
37	Синтаксистиг арга	1	Мергежилге 208		
38	Хураангайлаан сөстөр.	1	Домактар чогаадыр: ТывКУ, ТР		
39	Сөстүң морфемниг сайгарылгазы.	1			
40	Сөс чогаадылгазынга катаптаашкын.	1	Мергежилге 211		
41	Хыналда ажыл «Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы».	1	Мергежилге 212		
42	Частырыглар-биле ажыл. Эдертиг	1			
43	Лексика. Сөс, ооң уткалары. Лексиктиг утка болгаш билиг.	1	Мергежилге 11		
42	Тыва дылдың тайылбырлыг словары. Орус дылдыг тайылбырлыг словарылары.	1	Мергежилге 20		
43	Тыва дылдың лексиказының кол темалыг бөлүктөрү.	1	Мергежилге 42		
44	Чаңгыс болгаш хөй уткалыг сөстөр.	1	Мергежилге 23		
45	Сөстүң дорт, доора болгаш көжүргөн уткалары.	1	Мергежилге 30		
46	Омонимнер	1	Мергежилге 38		
47	Синонимнер	1	Мергежилге 50		
48	Антонимнер	1	Мергежилге 62		
49	Табу болгаш эвфемизмнер	1	Мергежилге 72		

50	Лексиктиг сайгарылга.	1	Лексиктиг сайгарылга: саргы, инек.		
51	Фразеологизмнер азы быжыг сөс каттыжыышкыннары.	1	Мергежилге 76		
52	Фразеологизмнерни сайгарарынын чуруму.	1	Фразеологтуг сайгарылга: чер дырбаар.		
53	Хыналда ажыл «Лексика болгаш фразеология».	1	Лексиктиг сайгарылга: терек, койгун		
54	Частырыглар-биле ажыл. Морфология- грамматиканын бир кезээ. Тыва дылда чугаа кезектеринин бөлүктээшкени.	1	Таблицаны долдурар.		
55	Чүве адынын ниити утказы, грамматиктиг демдектери болгаш синтаксистиг хүлээлгелери.	1	Мергежилге 219 (чаа номдан)		
56	Чүве адының чогаадылгазы	1	Мергежилге 221		
57	Чүве аттарының бичеледир, чассыдар хевирлери.	1	Мергежилге 229		
58	Чүве аттарының саны	1	Дыннадыг «Вера Байлак – тыва эки турачы»		
59	Чүве адының хамаарылга хевири, ооң кожумактарын шын бижири.	1	Мергежилге 237		
60	Үлегерлеп алган чүве аттарының хамаарылга кожумактарын шын бижири.	1	Дүрүмнерни катаптаар.		
61	Чүве адының падежтери. Адаарының падежи.	1	Падежтерге өскертир: терек, далай		
62	Хамаарыштыларының падежи. Чүве аттарының домакка тодарадылга болуру.	1	Домактарны сайгарар		

63	Бээриниң падежи. Чүве аттарының домакка немелде, байдал болуру.	1	Мергежилге 258		
64	Онаарының падежи. Чүве аттарының домакка немелде болуру	1	Дүжүрүп бижиир диктант «Ус». Арын 172		
65	Турарының падежи. Чүве аттарының домакка немелде, байдал болуру.	1	Мергежилге 267		
66	Үнериниң падежи. Чүве аттарының домакка немелде, байдал болуру.	1	Чурук-биле ажыл. Арын 177		
67	Углаарының падежи. Чүве аттарының домакка немелде, байдал болуру.	1	Домактарны сайгарар		
68	Орус дылдан үлегерлээн сөстөрниң падеж, сан кожомактарын шын бижири.	1	Чурук-биле ажыл. Арын 183		
69	Чүве адының морфологтуг сайгарылгазы. Чүве адынга катаптаашкын.	1	СМС-чагаа дугайында тайылбыр бижиир		
70	Хыналда ажыл «Чүве ады».	1	Морф сайгарылга: клуб, тараа		
71	Частырыглар-биле ажыл. Демдек ады. Ооң утказы болгаш синтаксистиг хүлээлгелери.	1	Чогаадыг-тоожушкун «Суурмунун чаагайжыдылгазы» (M294)		
72	Демдек аттарының темалыг бөлүктери.	1	Мергежилге 299		
73	Демдек адының чогаадылгазы. Морфологтуг арга.	1	Мергежилге 303		
74	Демдек адының чогаадылгазы. Синтаксистиг арга.	1	Дефистеп бижиир 10 демдек аттары		
75	Демдек адынын бөлүктери. Шынарының демдек аттары.	1	Мергежилге 311		

76	Шынарының демдек ады, ооң чадалары. Өйүндө чада. Кошкадыр чада.	1	Чадаларга өскерттир: узун, калбак, шиш, борбак		
77	Шынарының демдек ады. Күштелдирер чада.	1	Чадаларга өскерттир: оожум, кызыл, көк, кара		
78	Хамаарылганың демдек ады.	1	Мергежилге 320		
79	Демдек адының морфологтуг сайгарлгасы. Демдек адынга катаптаашкын.	1	Морф сайгарылга: часкы, соок.		
80	Диктант	1			
81	Частырыглар-биле ажыл. Чугаа чорудулгасы. Чугаа культуразы. Чурук-биле ажыл «Тоолдарда ады кирген ыдыктыг Сүт-Хөл»	1	Чогаадыгны доозар		
82	Сан ады. Сан адының утказы.	1	Тыва хемчээлдерни бижиир		
83	Сан адының тургузуу.	1	Таблицаны долдурар		
84	Сан адының бөлүктери.	1	Домактар чогаадыр: 2/3; 4,7		
85	Сан адының синтаксистиг хүлээлгези.	1	Сайгарылга-тайылбырлыг диктант «Кызылдын школазы» арын 220		
86	Сан адының нарын сөстөр болгаш быжыг сөс каттыжышкыннары тургузарынга киржилгези.	1	Мергежилге 348		
87	Сан адын чугаага ажыглаары.	1	Чурук-биле ажыл, арын 223		
88	Араб болгаш рим чурагайлар-биле айыткан сан аттарын шын бижири	1	Мергежилге 354		
89	Тыва дылда хемчег илередир чамдык сөстөрнүн ажыглалы.	1	Дыннадыг «Тыва хемчеглер»		

90	Сан адының морфологтук сайгарылгазы.	1	Морфсайгарылга: дөрт-беш, алдалаан		
91	Сан адынга катаптаашкын.	1	Морфсайгарылга: чүс бир, сески		
92	Диктант	1	Морфсайгарылга: алды-алды, тоску		
93	Частырыглар-биле ажыл. 5 класстың чыл дургузунда өөрөнгө чүүлдеринге катаптаашкын. Диалог. Монолог.	1	Көрүп бижиир диктант, арын 233		
94	Фонетика. Орфоэпия.	1	Фонсайгарылга: берге, чаа.		
95	Сөс тургузуу.	1	Мергежилге 366		
96	Лексикология.	1	Лексиктиг сайгарылга: алдын, кулун.		
97	Фразеология.	1	Фразеологизмни чуруур: иштинде диштиг		
98	Морфология. Чүве ады.	1	Тайылбырлыг эдертиг, арын 241		
99	Демдек ады.	1	Морфсайгарылга: чааш, дүрген		
100	Сан ады.	1	Морфсайгарылга: чеди-сес, чээрби дөрт.		
101	Диктант.	1	Домактарны сайгарар.		
102	Частырыглар-биле ажыл. Чыл дургузунда өөрөнгенин катаптаар	1			

Пронумеровано, пронумеровано

скреплено печатью

Всего страниц 40

« 08 » 09 2024 год

